

УДК: 37.091.64:811.512.154:629.73

DOI: 10.35254/bsu/2023.66.01

*Абдырахманова А.
И. Абдраимов атындагы
Кыргыз авиациялык институту*

АВИАЦИЯ АДИСТИКТЕРИНДЕ БИЛИМ АЛЫП ЖАТЫШКАН СТУДЕНТТЕРГЕ КЫРГЫЗ ТИЛИН КЕСИПКЕ БАГЫТТАП ОКУТУУДА ПАЙДАЛАНЫЛГАН ОКУУ КИТЕПТЕРИН, ОКУУ КУРАЛДАРЫН, ПРОГРАММАЛАРДЫ ТУЗУУ ЖАНА ТУПТОО

Кыскача мазмуну

Бул тема авиация институтунун студенттерине кыргыз тилин окутууда колдонулуучу окуу китептерин, окуу куралдарын жана программаларын түзүүгө жана түзүүгө арналган. Авиация тармагында кыргыз тилин өнүктүрүү эн маанилүү, анткени ал Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили болуп саналат жана өлкөнүн маданий мурасын чагылдырат. Ушуга байланыштуу авиациялык студенттерге кыргыз тилин окутуунун өзгөчө ыкмасын иштеп чыгуу алардын коммуникациялык көндүмдөрүн кыйла жакшыртат жана кесиптик чөйрөдө эффективдүү өз ара аракеттенүүгө өбөлгө түзөт. Авиациялык окуу китептери, окуу куралдары жана программалары авиациялык терминологиянын өзгөчөлүктөрүн, кыргыз тилинин грамматикасынын жана фонетикасынын өзгөчөлүктөрүн эске алып, ошондой эле студенттердин жазуу, окуу, сүйлөө жана угуу жөндөмдөрүн өнүктүрүү боюнча практикалык көнүгүүлөрдү берүүгө тийиш. Алардын негизинде студенттер үйрөнгөн тилдик түзүлүштөрдү жана сөз айкаштарын өздөрүнүн кесиптик ишмердүүлүгүнүн алкагында эффективдүү колдоно алышат. Натыйжада жогорку сапаттагы окуу китептерин, окуу-методикалык колдонмолорду жана программаларды түзүү авиация факультетинин студенттерине кыргыз тилин ийгиликтүү үйрөтүүгө жана алардын кесиптик деңгээлин жогорулатууга шарт түзөт.

Түйүндүү сөздөр: Окуу китептери, окуу куралдары, окуу методикалар, программалар, окутуу, кыргыз тили, кесиптер, студенттер, авиация адистиктери, авиация терминдери.

*Абдырахманова А.
Авиационный институт им. И. Абдраимова*

СОЗДАНИЕ И СОСТАВЛЕНИЕ УЧЕБНИКОВ, УЧЕБНЫХ ПОСОБИЙ, ПРОГРАММ, ИСПОЛЬЗУЕМЫХ ПРИ ОБУЧЕНИИ КЫРГЫЗСКОМУ ЯЗЫКУ ДЛЯ ПРОФЕССИЙ СТУДЕНТОВ, ОБУЧАЮЩИХСЯ АВИАЦИОННЫМ СПЕЦИАЛЬНОСТЯМ.

Аннотация

Данная тема посвящена созданию и составлению учебников, учебных пособий и программ, используемых при обучении студентов авиационных специальностей кыргызскому языку. Развитие кыргызского языка в авиационной сфере является важным аспектом,

поскольку он является государственным языком Кыргызской Республики и отражает культурное наследие страны. В связи с этим, разработка специального подхода к преподаванию кыргызского языка студентам авиационных специальностей значительно улучшит их коммуникативные навыки и способствует эффективному взаимодействию в профессиональной сфере. Авиационные учебники, пособия и программы должны учитывать специфику авиационной терминологии, особенности грамматики и фонетики кыргызского языка, а также предоставлять студентам практические упражнения для развития навыков письма, чтения, говорения и аудирования. На их основе студенты смогут эффективно применять изученные языковые структуры и выражения в рамках своей профессиональной деятельности. В итоге, создание качественных учебников, учебных пособий и программ будет способствовать успешному обучению кыргызскому языку студентов авиационных специальностей и повышению их профессионального уровня.

Ключевые слова: Учебники, учебные пособия, методы обучения, программы, преподавание, кыргызский язык, профессии, студенты, авиационные специальности, авиационные термины.

Abdyrakhmanova A.

Aviation Institute named after I. Abdraimov

CREATION AND COMPILATION OF TEXTBOOKS, TEACHING AIDS, PROGRAMS USED IN TEACHING THE KYRGYZ LANGUAGE FOR THE PROFESSIONS OF STUDENTS STUDYING AVIATION SPECIALTIES

Abstract

This topic is devoted to the creation and compilation of textbooks, teaching aids and programs used in teaching the Kyrgyz language to aviation students. The development of the Kyrgyz language in the aviation sector is an important aspect, since it is the state language of the Kyrgyz Republic and reflects the cultural heritage of the country. In this regard, the development of a special approach to teaching the Kyrgyz language to aviation students will significantly improve their communication skills and promote effective interaction in the professional field. Aviation textbooks, manuals and programs should take into account the specifics of aviation terminology, the peculiarities of grammar and phonetics of the Kyrgyz language, and also provide students with practical exercises to develop writing, reading, speaking and listening skills. On their basis, students will be able to effectively apply the learned language structures and expressions within the framework of their professional activities. As a result, the creation of high-quality textbooks, teaching aids and programs will contribute to the successful teaching of the Kyrgyz language to aviation students and to improving their professional level.

Keywords: Textbooks, teaching aids, teaching methods, programs, teaching, Kyrgyz language, professions, students, aviation specialties, aviation terms.

Кыргыз тилин үйрөнүү боюнча окуу китептерин, жана программаларды түзүү Кыргызстандын маданияты жана тарыхы, жалпы тил принциптери тууралуу маалыматтарды чогултууну талап кылат. Демек, окуу мате-

риалдарын иштеп чыгуучулар тил илими жана кыргыз тили менен маданияты боюнча жогорку квалификациялуу болууга тийиш.

Кыргыз тилин жана маданиятын окутуу боюнча окуу китептерин, окуу-методика-

лык колдонмолорду жана программаларды түзүүдөгү негизги милдеттердин бири окуучулардын ар кандай деңгээлдерин, алардын муктаждыктарын эске алуу болуп саналат. Авиациялык студенттердин тилди билүү деңгээли жана муктаждыктары ар кандай болушу мүмкүн, андыктан алардын деңгээлине жана кызыкчылыктарына дал келген материалдарды түзүү маанилүү.

Окуу материалдарын түзүүнүн маанилүү бөлүгү болуп студенттердин кыргыз тилин баарлашууда колдонуудагы практикалык көндүмдөрүн жана ишенимин өркүндөтүүгө жардам берген тапшырмалар жана көнүгүүлөр саналат. Бул тапшырмалар жана көнүгүүлөр диалогду, окуу жана жазууну, аудио жана видео сабактарды камтышы мүмкүн. Ошондой эле авиация тармагында кыргыз тилинин колдонулушунун ар кандай тармактарын, мисалы, учууларды башкаруу, тейлөө, жүргүнчүлөр менен байланыш жана башкаларды эске алуу зарыл. Окутуу провайдерлери ар бир аймактын уникалдуу муктаждыктарын түшүнүшү керек жана бул муктаждыктарга жооп берүү үчүн материалдарды долбоорлоо керек.

Акырында, окуу материалдарын баалоо жана карап чыгуу да процесстин маанилүү бөлүгү болуп саналат. Бул окутуунун натыйжалуулугун жана окуу китептерине, окуу куралдарына жана программаларына өзгөртүүлөрдү киргизүү зарылдыгын баалоого мүмкүндүк берет.

Дегеле кыргыз тилин окутуунун окуу китептерин, окуу куралдарын жана программаларын түзүү жана түзүү татаал жана узак процесс. Бирок бул материалдардын аркасында авиация факультетинин студенттери кыргыз тили жана маданияты жаатында керектүү көндүмдөргө жана билимдерге ээ болуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушат, бул аларга өз ишинде натыйжалуу болууга жана жергиликтүү калктын маданиятына көбүрөөк аралашууга мүмкүндүк берет.

Кыргыз тилин окутуу үчүн окуу материалдарын түзүү динамикалык процесс

экендигин белгилей кетүү маанилүү. Ар кандай тилдер сыяктуу эле кыргыз тили да тынымсыз өнүгүп, өзгөрүп турат, ошондуктан окуу китептери жана программалары дайыма жаңыланып, өзгөрүп жаткан шарттарга ылайыкталышы керек. Мындан тышкары, бул окуу материалдарын колдонгон мугалимдер жакшы даярданып, аларды окуу процессинде эффективдүү колдоно билиши керек. Алар жогорку квалификациялуу, тажрыйбалуу жана кыргыз тилин жана маданиятын жакшы билген, ошондой эле окутуунун ар кандай ыкмаларын колдоно билиши жана окуучулардын окуу жетишкендиктерин баалай билиши керек. Интернет жана мультимедиа сыяктуу заманбап технологиялардын өнүгүшү да кыргыз тилин окутуунун жаңы форматтарын, мисалы, онлайн курстарды жана мобилдик тиркемелерди түзүүгө мүмкүндүк берет. Бул окууну жеткиликтүү жана ыңгайлуу кылып гана тим болбостон, анын натыйжалуулугун да жогорулатат.

Натыйжада кыргыз тилин окутуу боюнча окуу китептерин, окуу куралдарын жана программаларын түзүү жана түзүү авиациялык адистиктер боюнча студенттерди даярдоо процессинин маанилүү бөлүгү болуп саналат. Бул материалдар окуучулардын муктаждыктарына жана кыргыз тилинин жана маданиятынын өзгөчө өзгөчөлүктөрүнө ылайык түзүлүшү керек. Алар студенттерге жергиликтүү калктын маданиятын жакшыраак түшүнүүгө жана интеграциялоого жардам берет, бул өз кезегинде авиация тармагындагы байланыштын жана иштөөнүн сапатын жакшыртат.

Кыргыз тилин окутуу үчүн окуу материалдарын түзүүнүн маанилүү аспектиси алардын окуучулар үчүн жеткиликтүүлүгү жана колдонууга ыңгайлуулугу болуп саналат. Окуу китептери жана окуу куралдары кызыктуу, окууга жеңил жана ар түрдүү тапшырмаларды жана көнүгүүлөрдү камтышы керек. Алар ошондой эле ар кандай деңгээлдеги студенттер үчүн жет-

киликтүү жана өз алдынча окууга ылайыктуу болушу керек.

Жыйынтыктап айтканда, кыргыз тилин окутуу боюнча окуу китептерин, окуу куралдарын жана программаларын түзүү жана Кыргызстандагы билим берүүнү өнүктүрүүнүн жана авиациялык адистиктер боюнча студенттерди даярдоонун маанилүү бөлүгү болуп саналат. Мындай материалдарды ийгиликтүү түзүү иштеп чыгуучулар тарабынан жогорку квалификацияны жана тажрыйбаны, ошондой эле ар түрдүү университеттер менен тил жана маданият тармагындагы адистердин кызматташуусун талап кылат. Ошондой эле мен алектенип келе жаткан институтта Самара жана Ульяновский окуу жайлары менен окуучуларыбыз менен тажрыйба алмашабыз.

Натыйжалуу болушу үчүн кыргыз тилин окутуунун окуу материалдары окутуунун максаттарына жана милдеттерине шайкеш келиши керек. Мисалы, окутуунун максаты окуучулардын кыргыз тилиндеги негизги сөз айкаштарын түшүнүү жана колдонууга шарт түзүү болсо, окуу китептеринде жана окуу куралдарында тиешелүү темалар, лексика жана грамматикалык эрежелер камтылууга тийиш.

Кыргыз тилин окутуу үчүн окуу материалдарын түзүүнүн негизги принциптеринин бири – мультимедиялык технологияларды жана окутуу платформаларын интеграциялоо. Бул студенттерге маалымат алууга жана интерактивдүү жана динамикалык түрдө үйрөнүүгө мүмкүндүк берип, окуу процессин кызыктуу жана кызыктуу кылат. Мисалы, окуу материалы видеосабактарды, сүйлөө практикасы үчүн аудио файлдарды, онлайн тесттерди жана интерактивдүү тапшырмаларды камтышы мүмкүн.

Ошондой эле жогорку сапаттагы кайтарым байланышты камсыз кылуу жана окуучулардын жетишкендиктерин көзөмөлдөө маанилүү. Бул мугалимдерге окуучулардын билим деңгээлин баалоого

жана тилди жакшыраак түшүнүү жана өздөштүрүү үчүн окуу материалдарын жана ыкмаларын ылайыкташтырууга жардам берет. Студенттер ошондой эле окуу процессинин кайсы этапта экенин билиши керек, алар буга чейин кайсы тармактарды өздөштүрүшкөнүн жана кайсыл тармакта иштөөнү улантуу керектигин билиши керек. Акырында, окуу материалдарын ийгиликтүү жаратуу эне тилинде сүйлөгөндөрдүн жана кыргыз маданияты жана тили жаатындагы адистердин катышуусуз мүмкүн болмок эмес. Алар окуу материалдарын жаратуучуларга тилдин тарыхын, маданиятын жана колдонулуш өзгөчөлүктөрүн туура жеткирүүгө жардам бере алат. Мындан тышкары, эне тилинде сүйлөгөндөр менен кызматташуу студенттердин кыргыз тилинде баарлашуу көндүмдөрүн жогорулатууга жана жергиликтүү маданиятты жана жашоо образын жакшыраак түшүнүүгө жардам берет.

Кыргыз тилин окутуу боюнча окуу-методикалык материалдарды түзүү долбоордук методологияны колдонууну жана студенттердин жергиликтүү коомчулук менен түздөн-түз өз ара аракеттенүүсүндө камтышы мүмкүн. Мисалы, студенттер жергиликтүү каада-салттарга, маданий өзгөчөлүктөргө изилдөө жүргүзүп, аларды кыргыз тилинде жаздырып алса болот. Ал эми баса белгилеп айта кетсек, авиация тармагындагы кыргыз тилин окуучуларга уйронуу жана билуусуу, бул башкы терминдер. Авиацияда кыргыз тилин окууга, уйронууга, атайын китеп чыгарылган, автору Сыдыкбаева М.М., Терминдер., авиация адистерине билим алып жатышкан студенттер учун окуу куралы. Бул долбоорлор студенттерге тилди жана маданиятты жакшыраак түшүнүүгө, ошондой эле кыргыз тилинде изилдөө жана баарлашуу жөндөмүн өнүктүрүүгө жардам берет.

Кыргыз тилин окутуу үчүн окуу материалдарын түзүүнүн маанилүү аспектиси да тилди окутуунун заманбап ыкмаларын

колдонуу жана окутууда маалыматтык технологияларды колдонуу көндүмдөрүн өнүктүрүү болуп саналат. Мисалы, глобалдык интернетти жана мультимедиялык жабдууларды колдонуу дистанттык окутуу курстарын түзүүгө мүмкүндүк берет, ал эми университеттер ар кайсы шаарлардан, ал тургай өлкөлөрдөн келген студенттерди окута алышат. Ошондой эле студенттерге компьютерди колдонуу, техникалык сабаттуулук жана ар кандай программалык куралдар менен иштөө жөндөмү сыяктуу кошумча көндүмдөрдү алууга жардам берет. Жалпысынан алганда, кыргыз тилин окутуу үчүн эффективдүү окуу материалдарын түзүү көптөгөн факторлорду камтыйт: сапаттуу жана ар тараптуу мазмундан тартып, мультимедиялык технологияларды колдонууга, долбоордук методологияга жана жергиликтүү эксперттер жана эне тилинде сүйлөгөндөр менен кызматташууга чейин. Ошол эле учурда мындай окуу материалдары студенттерге лингвистикалык жана маданий билимдерди гана эмес, маалыматтык технологиялар жана коммуникация тармагында керектүү көндүмдөрдү жана компетенцияларды калыптандырууга мүмкүндүк берет.

Авиациялык адистиктерди окуп жаткан студенттер үчүн кыргыз тилин окутууда колдонулуучу окуу китептерин, окуу куралдарын жана программаларды түзүү жана түзүү комплекстүү мамилени жана атайын билимди талап кылган маанилүү иш. Кыргыз тили Кыргыз Республикасынын расмий тили жана бул өлкөнүн маданий мурасынын маанилүү бөлүгү. Кыргыз тили башка тилдерден өзгөчөлөнүп, өзүнчө өзгөчөлүктөргө ээ болгондуктан, авиациялык адистикте окуп жаткан студенттерге аны окутууда өзгөчө мамилени иштеп чыгуу зарыл. Окуу китептерин жана окуу куралдарын түзүүнүн эң биринчи этабы кыргыз тилинин өзгөчөлүктөрүн жана анын авиация тармагында колдонулушун талдоо. Бул авиациялык байланышта колдонулган терминологияны, конкреттүү сөз айкаштарын жана фразеологиялык бирдиктерди изилдөөнү камтыйт. Ошондой эле кыргыз тилинин грамматикасынын, лексикасынын жана фонетикасынын өзгөчөлүгүн эске алуу зарыл. Талдоолордун негизинде авиациялык адистиктерди окуп жаткан студенттердин озгочолукторун эске алуу менен кыргыз тилин окуунун программасын иштеп чыгууга зарыл. Программанын грамматикасы, жазуу, окуу жана сүйлөө көндүмдөрүнүн өнүктүрүлүшү үчүн ар кандай көңүл буруп, тапшырмаларды камтыган ыраатуу структураланган сабактарды камтышы керек. Окуу китептерин жана окуу куралдарын түзүү окуучулардын деңгээлине ылайыкталган материалдарды кылдаттык менен тандап алууну жана бул материалды логикалык жана түшүнүктүү ыраатуулукта уюштурууну талап кылат. Тексттер жана мисалдар студенттер үйрөнгөн тилдик структураларды жана сөз айкаштарын оңой таанып, кесиптик иш-аракеттеринде колдоно алышы үчүн авиация темаларына байланыштуу болушу керек. Мындан тышкары авиациялык адистиктердин алкагында кыргыз тилинде баарлашуу көндүмдөрүн өнүктүрүүгө көңүл буруу зарыл. Бул телефон байланышы, радио байланышы жана жүргүнчүлөр жана кесиптештер менен баарлашуу боюнча практикалык көнүгүүлөрдү камтышы мүмкүн. Окуу китептерин жана окуу куралдарын түзүүнүн маанилүү аспектиси заманбап технологияларды колдонуу болуп саналат. Азыр окуу процессин жеңилдетип, студенттерге кошумча материалдарды жана көнүгүүлөрдү алууга мүмкүндүк берүүчү көптөгөн компьютердик программалар жана онлайн ресурстар бар.

Жыйынтыктап айтканда, авиациялык адистикте окуп жаткан студенттерге кыргыз тилин окутууда колдонулуучу окуу китептерин, окуу куралдарын жана программаларын түзүү жана татаал жана жооптуу иш. Бул тилди терең билүү, авиациялык терминология боюнча атайын би-

лимди жана студенттин өзгөчөлүктөрүн эске алууну талап кылат. Бирок системалуу мамилени, заманбап технологияларды жана студенттердин үзгүлтүксүз кайтарым байланышын колдонуу менен сту-

денттердин авиациялык адистиктердин контекстинде кыргыз тилин ийгиликтүү өздөштүрүүсүнө жардам бере турган эффективдүү окуу-методикалык материалдарды түзүүгө болот.

Адабияттар

1. Абрамова И. А. Принципы формирования концепта в языковом сознании учащихся общеобразовательной школы Текст. / И. А. Абрамова // Вопросы современной науки и практики. Университет им. В. И. Вернадского, 2010. - №4-6 (26). - С. 1-5. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://vernadsky.tstu.ru/pdf/2010/02/21.pdf> (дата обращения: 10.12.2023)
2. Ахметова Н. А., Дуйшонбекова Г. Формирование коммуникативной компетенции студентов неязыковых факультетов вуза в процессе развития речевой культуры на основе развития письменной речи на занятиях русского языка / Н.А. Ахметова, Г. Дуйшонбекова // Педагогический опыт: теория, методика, практика, 2015. - № 4 (5). - 156-159-бб.
3. Добаев К.Д., Асанакунов Т.А. Кыргыз тилин өзгө тил катары окутуу методикасынын айрым маселелери / К.Д. Добаев, Т.А. Асанакунов. - Бишкек, 200. - 83 б.
4. Сыдыкбаева М.М. Терминдер. Авиация адистерине билим алып жатышкан студенттер учун окуу куралы. / М.М. Сыдыкбаева. - MirAs print, 2023. - 152 б.
5. Чыманов Ж.А. Кыргыз тили: Окутуу методдору / Ж.А.Чыманов. - Бишкек, 2007. - 97 б.